

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(повне найменування вищого навчального закладу)

Кафедра екології, географії та туризму

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВП 11 «Менеджмент природоохоронних територій»

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка»

спеціальність 014.07 «Середня освіта (географія)»

освітньо-професійна програма «Середня освіта (Географія)»

факультет психолого-природничий

Робоча програма навчальної дисципліни «Менеджмент природоохоронних територій» для здобувачів вищої освіти спеціальності 014.07 «Середня освіта (географія)» освітньої програми «Середня освіта (географія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Розробники: Д.В. Лико, д. с.-г.н., проф. ;
О.І. Портухай, к. с.-г. н., доц.;

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри екології, географії та туризму РДГУ

Протокол № 10 від «27» серпня 2019 року

Завідувач кафедри екології, географії та туризму

_____
(підпис)

(Д.В.Лико)
(прізвище та ініціали)

Робочу програму схвалено навчально-методичною комісією психолого-природничого факультету

Протокол від « 27 » серпня 2019 року № 5

Голова навчально-методичної комісії психолого-природничого факультету

_____

(доц. Павелків В.Р.)

Робоча програма навчальної дисципліни «Менеджмент природоохоронних територій» для здобувачів вищої освіти спеціальності 014.07 «Середня освіта (географія)» освітньої програми «Середня освіта (географія)» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Розробники: Д.В. Лико, д. с.-г.н., проф.;
О.І. Портухай, к. с.-г. н., доц.;

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри екології, географії та туризму РДГУ

Протокол від «14» січня 2020 року № 1

Завідувач кафедри екології, географії та туризму

(підпис)

(Д.В.Лико)
(прізвище та ініціали)

Робочу програму схвалено навчально-методичною комісією психолого-природничого факультету
Протокол від 11 лютого 2020 р. № 1

Голова навчально-методичної комісії

(підпис)

(Сяська І.О.)
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів 4,0	Галузь знань 01 «Освіта/Педагогіка»	За вибором студента	
Модулів — 2	Спеціальність: 014.07 «Середня освіта (географія)»	Рік підготовки:	
Змістових модулів — 4		4-й	4-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання не передбачено навчальним планом		Семестр	
Загальна кількість годин 120		8-й	8-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних 4,5 самостійної роботи студента — 6,5	Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	20 год.	- год
		Практичні, семінарські	
		28 год.	- год
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		72 год.	год.
Індивідуальні завдання: 8 год.			
Вид контролю: екзамен			
Передумови вивчення дисципліни: прослухані дисципліни Загальна екологія, Біогеографія, Заповідна справа, Основи раціонального природокористування і охорона природи			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення дисципліни «Менеджмент природоохоронних територій» є вивчення особливості розвитку, збереження і відтворення природоохоронних територій з урахуванням управлінських підходів щодо забезпечення їхнього збалансованого розвитку в умовах ринкових відносин.

Вивчення дисципліни сприяє формуванню **компетентностей**:

ЗК03.Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК04.Здатність працювати в команді.

ЗК06.Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.

ФК02. Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі, геосфер, материків і океанів, України, природних і суспільних територіальних комплексів.

ФК09. Здатність до комплексного планування, організації та здійснення навчальних проєктів, підготовки аналітичної звітної документації та презентацій.

ФК15. Здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем та людиною, розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства

3. Очікувані результати навчання

Вивчення дисципліни «Менеджмент природоохоронних територій» сприяє отриманню наступних **програмних результатів навчання** освітньо-професійної програми підготовки бакалавра:

ПРН 3. Описувати основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих її компонентів, класифікувати зв'язки і залежності між компонентами, знати причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них;

ПРН 11. Демонструвати уміння характеризувати регіони, ландшафти і біогеоценози, пояснити їх особливості і взаємозв'язки, сформовані географічним положенням та іншими географічними чинниками;

4. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Державна система управління природоохоронними територіями

Змістовий модуль 1.1. Понятійно-термінологічний апарат та методологічні основи менеджменту природоохоронних територій

Лекція 1. Основні поняття та складові природоохоронних територій

Завдання курсу, основні поняття та принципи менеджменту природоохоронних територій, розвиток системи геоecологічного менеджменту в Україні. Еколого-економічна сутність менеджменту в природно-заповідній сфері. Класифікація природно-заповідних територій та об'єктів.

Лекція 2. Нормативно-правова база менеджменту природно-заповідного фонду

Нормативно-правова база менеджменту природно-заповідного фонду в Україні, її структура, основні суб'єкти управління, шляхи реалізації та інтеграції їх інтересів та повноважень, принципів сталого розвитку. Засоби забезпечення реалізації управлінських рішень, дисциплінарна, адміністративна, кримінальна, цивільна відповідальність.

Змістовий модуль 1.2. Структурно-функціональний аналіз системи управління природоохоронними територіями

Лекція 3. Структурно-функціональний аналіз системи органів управління природоохоронними територіями

Структурно-функціональний аналіз сучасної системи органів управління у галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні, роль і місце органів місцевого самоврядування, спеціально уповноважених органів державного управління, принципи розподілу повноважень між ними, механізми координації діяльності таких органів, роль і місце координаційних, консультативних, дорадчих органів, наукових установ, громадських організацій.

Лекція 4. Економічні аспекти управління природно-заповідним фондом України

Поняття, функції і методи управління природно-заповідним фондом України. Механізми фінансового забезпечення функціонування установ природно-заповідного фонду. Екологічне оподаткування й інвестування територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Лекція 5. Природоохоронна діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України

Літопис природи. Рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Освітньо-виховна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Модуль 2. Стратегічний менеджмент на природоохоронних територіях

Змістовий модуль 2.1. Створення та проектування природоохоронних територій.

Лекція 6. Порядок створення територій та об'єктів ПЗФ.

Підготовка і подання клопотань про організацію чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ, розгляд клопотань про створення чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ, прийняття рішення про створення чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ та їх охоронних зон.

Лекція 7. Формування мережі природоохоронних територій.

Системні основи формування мережі природно-заповідних територій. Мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Всеєвропейська та національна екологічні мережі. Смарагдова мережа.

Лекція 8. Державний кадастр природно-заповідного фонду.

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду, державний аудит природно-заповідного фонду.

Змістовий модуль 2.2. Міжнародне співробітництво у галузі менеджменту природоохоронних територій.

Лекція 9. Міжнародний досвід менеджменту природоохоронних територій

Сучасні міжнародні вимоги з питань менеджменту природних ресурсів, міжнародне нормативно-правове регулювання з цих питань, міжнародні організації та їх роль, загальні засади менеджменту природно-заповідного фонду за законодавством Європейського Союзу та у деяких зарубіжних країнах.

Лекція 10. Концептуальні підходи до удосконалення менеджменту природно-заповідних територій.

Стратегічний менеджмент розширеного відтворення природно-заповідних територій та об'єктів. Методика експрес-оцінки (RAPPAМ) стану територій природно-заповідного фонду та визначення пріоритетів щодо управління ними.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	с. р.		л	п	лаб	інд	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1. Державна система управління природоохоронними територіями													
Змістовий модуль 1.1. Понятійно-термінологічний апарат та методологічні основи менеджменту природоохоронних територій													
Лекція 1. Основні поняття та складові природоохоронних територій	9	2	2			5							
Лекція 2. Нормативно-правова база менеджменту природно-заповідного фонду	9	2	2			5							
Змістовий модуль 1.2. Структурно-функціональний аналіз системи управління природоохоронними територіями													
Лекція 3 Структурно-функціональний аналіз системи органів управління природоохоронними територіями	9	2	2			5							
Лекція 4. Економічні аспекти управління природно-заповідним фондом України	11	2	4			5							
Лекція 5. Природоохоронна діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України	14	2	2			10							
Модуль 2. Стратегічний менеджмент на природоохоронних територіях													
Змістовий модуль 2.1. Створення та проектування природоохоронних територій													
Лекція 6. Порядок створення територій та об'єктів ПЗФ.	16	2	4			10							
Лекція 7. Формування мережі природоохоронних територій.	14	2	2			10							
Лекція 8. Державний кадастр природно-заповідного фонду.	9	2	2			5							
Змістовий модуль 2.2. Міжнародне співробітництво у галузі менеджменту природоохоронних територій.													
Лекція 9. Міжнародний досвід	16	2	4			10							

менеджменту природоохоронних територій												
Лекція 10. Концептуальні підходи до удосконалення менеджменту природно-заповідних територій.	13	2	4			7						
Усього годин	120	20	28			72						

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Класифікація природоохоронних територій та об'єктів.	2
2	Нормативно-правова база менеджменту природно-заповідного фонду	2
3	Принципи менеджменту в природно-заповідній сфері	2
4	Вивчення системи органів управління у галузі охорони навколишнього природного середовища природно-заповідних об'єктів	2
5	Механізми фінансового забезпечення функціонування установ природно-заповідного фонду	2
6	Екологічне оподаткування й інвестування територій та об'єктів природно-заповідного фонду	2
7	Природоохоронна діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду	2
8	Виявлення територій, придатних для оголошення об'єктами природно-заповідного фонду	2
9	Підготовка і подання клопотань про організацію чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ на прикладі НПП «Перлина Волино-Поділля»	2
10	Системні основи формування національної екологічної мережі	2
11	Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду	2
12	Методики експрес-оцінки (RAPPAМ) стану територій природно-заповідного фонду та визначення пріоритетів щодо управління ними	2
13	Негативні чинники і загрози у межах природоохоронних територій	2
14	Міжнародний досвід менеджменту природно-заповідного фонду	2
Всього		28

6. Самостійна робота

1. Історія становлення заповідної справи: від ідеї до практики в обраній адміністративній області (наприклад, Рівненській області).
2. Екологічні передумови розвитку природоохоронних територій в Україні.
3. Роль і значення природно-заповідних територій та об'єктів у житті суспільства.

4. Розбудова природно-заповідних територій як механізм подолання кризи біорізноманіття
5. Місце фахівця-географа в галузі заповідної справи.
6. Скласти перелік міжнародних організацій, фондів, проектів тощо, які надають фінансову підтримку для реалізації науково-практичних досліджень у межах природно-заповідних територій України; наприклад, Програма розвитку ООН в Україні.
7. Використовуючи інформаційні джерела, заповніть таблицю, що відображає зміст базових міжнародних конвенцій, угод та інших правових механізмів, які стосуються галузі заповідної справи.
8. Відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд.
9. Система нормативно-правових актів про природно-заповідний фонд.
10. Збереження й охорона флори та фауни і природних середовищ існування у законодавстві ЄС.
11. Проблеми та перспективи створення транскордонних природоохоронних територій.
12. Європейське законодавство в галузі заповідної справи.
13. Концепція збалансованого розвитку в контексті охорони природи
14. Еколого-правова сфера розвитку природно-заповідної справи.
15. Еколого-економічна сфера розвитку природно-заповідної справи.
16. Еколого-соціальна сфера розвитку природно-заповідної справи.
17. Міжнародна класифікація природоохоронних територій.
18. удосконалення категоріальної структури природно-заповідного фонду.
19. Ознаки екологічної кризи біосфери.
20. Негативні чинники і загрози у межах природоохоронних територій

7. Індивідуальні завдання.

1. Організація території та управління Карпатським національним природним парком
2. Організація території та управління Шацьким національним природним парком
3. Організація території та управління національним природним парком «Синевир»
4. Організація території та управління Азово-Сиваським національним природним парком
5. Організація території та управління Вижницьким національним природним парком
6. Організація території та управління національним природним парком «Подільські Товтри»
7. Організація території та управління національним природним парком «Святі Гори»
8. Організація території та управління Яворівським національним природним парком
9. Організація території та управління Деснянсько-Старогутським національним природним парком
10. Організація території та управління національним природним парком «Сколівські Бескиди»
11. Організація території та управління Ужанським національним природним парком
12. Організація території та управління національним природним парком «Гуцульщина»
13. Організація території та управління Галицьким національним природним парком
14. Організація території та управління національним природним парком «Гомільшанські ліси»
15. Організація території та управління Ічнянським національним природним парком
16. Організація території та управління національним природним парком «Великий Луг»
17. Організація території та управління Мезинським національним природним парком
18. Організація території та управління національним природним парком «Голосіївський»
19. Організація території та управління національним природним парком «Залісся»
20. Організація території та управління Білоозерським національним природним парком
21. Організація території та управління Слобожанським національним природним парком
22. Організація території та управління Пирятинським національним природним парком
23. Організація території та управління Джарилгацьким національним природним парком
24. Організація території та управління Дворичанським національним природним парком
25. Організація території та управління Черемоським національним природним парком
26. Організація території та управління Сіверсько-Донецьким національним природним парком
27. Організація території та управління Дермансько-Острозьким національним природним парком

28. Організація території та управління національним природним парком «Кременецькі гори»
29. Організація території та управління національним природним парком «Чарівна гавань»
30. Організація території та управління національним природним парком «Бузький Гард»
31. Організація території та управління національним природним парком «Білобережжя Святослава»
32. Організація території та управління національним природним парком «Тузовські лимани»
33. Організація території та управління Хотинським національним природним парком
34. Організація території та управління Верховинським національним природним парком
35. Організація території та управління Приазовським національним природним парком
36. Організація території та управління Нижньосульським національним природним парком
37. Організація території та управління національним природним парком «Північне Поділля»
38. Організація території та управління Нижньодністровським національним природним парком

9. Методи навчання

- словесний метод (лекція, дискусія, співбесіда тощо);
- практичний метод (практичні заняття);
- наочний метод (метод ілюстрацій і метод демонстрацій);
- робота з навчально-методичною літературою (конспектування, тезування, анотування, рецензування, складання реферату);
- відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання (дистанційні, мультимедійні, веб-орієнтовані тощо);
- самостійна робота (розв'язання завдань);
- індивідуальна науково-дослідна робота здобувачів вищої освіти.

10. Методи оцінювання.

- усне або письмове опитування
- тестування;
- командні проекти;
- реферати, есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- презентації та виступи на наукових заходах;
- захист практичних робіт;
- залік.

10. Засоби діагностики результатів навчання

- стандартизовані тести;
- командні проекти;
- аналітичні звіти, реферати, есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- завдання на тренажерах.

11. Критерії оцінювання результатів навчання Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
74–81	C		
64–73	D	задовільно	

60–63	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота										ІНДЗ	Підсумковий тест (екзамен)	Сума
№ 1		№ 2			№ 3			№ 4				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	10	40	100
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5			

T1, T2... T10 — теми лекцій.

13. Методичне забезпечення

1. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Менеджмент природоохоронних територій».
2. Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи.
3. Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни.
4. Тестові завдання для здійснення проміжного контролю знань з дисципліни.
6. Тестові завдання для здійснення підсумкового контролю знань з дисципліни.

14. Питання для підготовки до підсумкового контролю

1. Поняття про природно-заповідний фонд. Класифікація природно-заповідних територій та об'єктів.
2. Оцінка значущості мережі природно-заповідного фонду.
3. Основні засоби збереження територій та об'єктів ПЗФ.
4. Виділення в природі територій та об'єктів ПЗФ.
5. Природні й біосферні заповідники
6. Природні заповідники: статус, завдання і особливості охорони
7. Біосферні заповідники: статус, завдання, структура території та особливості управління
8. Особливості функціонування заповідників в Україні
9. Національні парки: функції, завдання та основні типи
10. Функціональне зонування національних парків
11. Регіональні ландшафтні парки
12. Заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища
13. Штучно створені території та об'єкти природно-заповідного фонду України: ботанічні сади, дендрологічні парки
14. Штучно створені території та об'єкти природно-заповідного фонду України: зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва
15. Природоохоронна діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України. Літопис природи
16. Рекреаційна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду
17. Освітньо-виховна діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду
18. Поняття, функції і методи управління природно-заповідним фондом України
19. Система державного управління природно-заповідним фондом України та її регіонів

20. Принципи менеджменту в природно-заповідній сфері
21. Механізми фінансового забезпечення функціонування установ природно-заповідного фонду
22. Екологічне оподаткування й інвестування територій та об'єктів природно-заповідного фонду
23. Нормативно-правові засади створення та проектування територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.
24. Правовий режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду
25. Етапи і процедура створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду
26. Проектування територій та об'єктів природно-заповідного фонду
27. Особливості резервування територій для заповідання.
28. Поняття «екологічна мережа», її структурні елементи.
29. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду України
30. Стратегічний менеджмент розширеного відтворення природно-заповідних територій та об'єктів.
31. Методика експрес-оцінки (RAPPAМ) стану територій природно-заповідного фонду та визначення пріоритетів щодо управління ними.
32. Сучасні міжнародні вимоги з питань менеджменту природних ресурсів

15. Рекомендована література

Основна:

1. Гринчишин Н.М. Природно-заповідна справа : навч. посіб. / Н.М. Гринчишин. – Львів: ЛДУБЖД, 2008. – 224 с.
2. Грищенко Ю.М. Основи заповідної справи : навч. посіб. для студентів спеціальності «Екологія та охорона навколишнього середовища» / Ю.М. Грищенко – Рівне: Вид-во РДТУ, 2000. – 234 с.
3. Давиденко В.М. Заповідна справа : навч. посіб. / В.М. Давиденко. – Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2001. – 140 с.
4. Екологічне законодавство України. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2002. – 928 с.
5. Заповідна справа : навч. посіб. / Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, В.Д. СОЛОДКИЙ, Ю.Г. МАСІКЕВИЧ [та ін.]. – Харків: НТУ «ХП», 2002. – 240 с.
6. Заповідна справа в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. М.Д. Гродзинського, М.П. Стеценка. – К. : Географіка, 2003. – 306 с.
7. Иванов А.Н. Охраняемые природные территории : учеб. пособие / А.Н. Иванов, В.П. Чиждова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2003. – 119 с.
8. Ковальчук А.А. Заповідна справа : наук.-довід. вид. / А.А. Ковальчук. – Ужгород : «Ліра», 2002. – 312 с.
9. Лысенко И.О. Охрана природы и заповедное дело (курс лекций) : учебное пособие / И.О. Лысенко, Д.С. Салпагаров. – Ставрополь : АГРУС. – 2006. – 344 с.
10. Петрина Н.В. Заповідна справа : конспект лекцій у схемах і таблицях / Н.В. Петрина. – К. : Центр ІТ, 2007. – 116 с.
11. Попович С.Ю. Природно-заповідна справа : навч. посіб. / С.Ю. Попович. – К. : Арістей, 2007. – 480 с.
12. Природно-заповідний фонд України: території та об'єкти загальнодержавного значення / Гол. ред. К.М. Ситник. – К. : ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2009. – 332 с.
13. Природно-заповідний фонд Харківської області // О.В. Клі-мов, О.Г. Вовк, О.В. Філатова. – Х. : Райдер, 2005. – 304 с.
14. Реймерс Н.Ф. Особо охраняемые природные территории / Н.Ф. Реймерс, Ф.Р. Штильмарк. – М. : Мысль, 1978. – 298 с.
15. Решетюк О.В. Заповідна справа: теорія та практика : навч.-метод. посіб. Ч. 1 / О.В. Решетюк. – Чернівці: Рута, 2007. – 100 с.
16. Решетюк О.В. Заповідна справа: теорія та практика : навч.-метод. посіб. Ч. 2 / О.В. Решетюк. – Чернівці: ЧНУ, 2008. – 232 с.

17. Секком П. Учебное пособие для управления охраняемыми территориями : учеб. пособие / П. Секком. – Кембридж, 2003. – 116 с.
18. Сівак В.К. Заповідна справа : навч. посіб. / В.К. Сівак, В.Д. Солодкий. – Чернівці: Зелена Буковина, 2001. – 208 с.
19. Фурдичко О.І. Заповідна справа в Україні : підручник / О.І. Фурдичко, В.К. Сівак, В.Д. Солодкий. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 336 с.
20. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем (концептуальні підходи, практична реалізація) : монографія / Л.П. Царик. – Тер-нопіль: «Підручники і посібники», 2009. – 320 с.

Додаткова:

1. Андрієнко Т.Л. Наукові дослідження територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Літопис природи / Т.Л. Андрієнко // Заповідна справа України. – К. : Географіка, 2003. – С. 183-188.
2. Арсеньєва Е.И. Экотуристский потенциал особо охраняемых природных территорий и проблемы его использования [Электронный документ] / Е.И. Арсеньєва, А.С. Кусков. – Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/arsenjeva6.htm
3. Бевзенко В.М. Управління природно-заповідним фондом України (організаційно-правові питання) : монографія / В.М. Бевзенко. – Херсон : Айлант, 2005. – 268 с.
4. Биогеография : учебник / Г.М. Абдурахманов, Д.А. Криво-луцкий, Е.Г. Мяло [и др.]. – М. : Академия, 2003. – 480 с.
5. Ботанічні сади і дендрологічні парки вищих навчальних закладів [Електронний документ] / Л.Н. Андрєєв, М.Н. Бер, А.А. Єгоров [та ін.]. – Режим доступу: hb.karelia.ru/hb3/1.pdf
6. Борейко В.Е. История заповедного дела в Украине / В.Е. Борейко. – Киев : Киевский эколого-культурный центр, 2002. – 272 с.
7. Борейко В.Е. Этика и менеджмент заповедного дела / В.Е. Борейко. – К. : Логос, 2005. – 327 с.
8. Варивода Є.О. Конструктивно-географічні основи управління природно-заповідним фондом в межах адміністративних районів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.11 «Конструктивна географія і раціональне використання природних ресурсів» / Є.О. Варивода. – Х., 2009. – 20 с.
9. Гірний Б.М. Еколого-економічні аспекти розвитку ПЗФ України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. е. наук : спец. 08.00.06. «Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища» / Б.М. Гірний. – К., 2008 – 21 с.
10. Герасименко Я. Правова охорона природно-заповідного фонду України / Я. Герасименко // Вісник Академії правових наук України. – 2010. – № 4. – С. 266-271.
11. Гриневецький В.Т. До обґрунтування основних понять і методології досліджень ландшафтного різноманіття в Україні / В.Т. Гриневецький // Український географічний журнал. – 2000. – №2. – С. 8-13.
12. Гродзинський М.Д. Збереження та відтворення ландшафтного різноманіття в контексті сталого розвитку / М.Д. Гродзинський, П.Г. Шищенко // Заповідна справа в Україні. –1998.– Т.4.– Вип. 1.– С. 3-7.
13. Довідник з питань економіки та фінансування природокористування і природоохоронної діяльності / В. Шевчук, М. Пилипчук, Н. Карпенко [та ін.]. – К.: Геопринт, 2000. – 412 с.
14. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / А.О. Андрусевич, Н.І. Андрусевич, З.Я. Козак. – Львів, 2009. – 203 с.
15. Дуднікова І.І. Концепція заповідної справи: сутність, значення, основні тенденції становлення і формування / І.І. Дуднікова // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2012. – № 50. – С. 231-242.
16. Екологічна мережа Харківської області / О.В. Клімов, О.В. Філатова, Г.С. Надточій [та ін.]. – Харків, 2008. – 168 с.
17. Екологічне право України. Академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с.

18. Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо управління ними / Б.Г. Проць, І.Б. Іваненко, Т.С. Ямелинець, Е. Станчу. – Львів : Гриф Фонд, 2010. – 92 с.
19. Заповідники мира / авт. ст. Б.А. Алексеев [и др.], гл. худож. Т. Евсеєва, фот. А. Мироненко [и др.]; гл. ред. М. Аксенова. – М. : Мир енциклопедий Аванта+, 2007. – 184 с.
20. Звіт про виконання загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України за 2011 рік [Електронний ресурс] / Міністерство екології та природних ресурсів України. – Режим доступу: www.menr.gov.ua
21. Зелена книга України / під заг. ред. чл.-кор. НАН України Я.П. Дідуха – К. : Альтерпрес, 2009. – 448 с.
22. Зелена книга України: якою їй бути? / під заг. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонка. – Київ : Академперіодика, 2002. – 35 с.
23. Кобеньок Г.В. Збереження біорізноманіття, створення еко-мережі та інтегроване управління річковими басейнами : посіб. для вчителів і громад. природоохорон. організ. / Г.В. Кобеньок, О.П. Закорко, Г.Б. Марушевський – К. : Wetlands International Black Sea Programme, 2008. – 200 с.
24. Ковтун О.М. Законодавство України про охорону природно-заповідного фонду: становлення, сучасний стан, проблеми реформування / О.М. Ковтун // Адвокат. – 2008. – № 2. – С. 21-24.
25. Концепція управління екологічною освітою в об'єктах природно-заповідного фонду (основні засади та принципи). – К. : Фітосоціоцентр, 2002. – 22 с.
26. Кукурудза М.М. Менеджмент національних парків : навч. посіб. / М.М. Кукурудза. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 127 с.
27. Маринич О.М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України / О.М. Маринич, Г.О. Пархоменко, О.М. Петренко, П.Г. Шищенко // Укр. географ. журн. – 2003. – № 1. – С. 16-20.
28. Мельничук О.І. Міжнародно-правовий статус всесвітньої культурної і природної спадщини : монографія / О.І. Мельничук. – К. : Наукова думка, 2008. – 284 с.
29. Методичні матеріали щодо створення та проектування територій ПЗФ України [Електронний документ]. – Режим доступу: www.dnu.dp.ua
30. Мудрак О.В. Науково-методичні принципи і підходи формування екологічної мережі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua
31. Науковий та методичний контекст концепції стратегії розвитку природно-заповідної справи / Ю.Р. Шеляг-Сосонка, С.Ю. Попович // Заповідна справа в Україні. – 2002. – Т. 8. – Вип. 1. – С. 1-14.
32. Національний атлас України / Нац. акад. наук України ; гол. редкол. Б.Є. Патон ; відп. ред. Л.М. Веклич ; наук. ред. П.Ю. Гриценко ; ред. І.О. Європіна [та ін.] ; картографи М.В. Беляк [та ін.] ; літ. ред. О.І. Зуб [та ін.] ; пер. англ. О.А. Герасимчук ; О.К. Підшибіткіна. – К. : ДНВП «Картографія», 2007. – 440 с.
33. Особливості Українських заповідників та проблеми підтримання біорізноманіття в заповідних екосистемах / М.Г. Чорний // Заповідна справа в Україні. – Т. 14. – Вип. 1. – 2008. – С. 2-4.
34. Панъевропейская стратегия в области биологического и ландшафтного разнообразия : материалы междунар. конф. министров [«Окружающая среда для Европы»]. – София, 1995. – 24 с.
35. Правове регулювання заповідної справи в Україні : спец. зібрання законодав. док.) ; упоряд.: Ю.Г. Масікевич, Я.І. Мовчан, П.М. Цицима. – Чернівці : Книги – ХХІ, 2007. – 816 с.
36. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование / сост. А.М. Маринич, В.М. Пашенко, П.Г. Шищенко ; отв. ред. А.М. Маринич. – Киев : Наук. думка, 1985. – 224 с.
37. Програма Літопису природи для заповідників та національних природних парків ; за заг. ред. Т.Л. Андрієнко. – К. : Академперіодика, 2002. – 103 с.

38. Проект національної стратегії зміцнення фінансової стійкості природоохоронних територій України [Електронний документ] / ГЕФ, ПРООН в Україні, Державна служба заповідної справи. – Режим доступу: www.pzf.org.ua
39. Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки : закон України від 21 вересня 2000 року № 1989-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – N 47. – Ст. 405.
40. Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції : закон України від 7 вересня 2005 р. № 2831-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – Ст. 547.
41. Про екологічну мережу України : закон України від 24 червня 2004 р. № 1864-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – Ст. 502.
42. Рекомендації щодо порядку оголошення заказників, заповідних урочищ та пам'яток природи на території водно-болотних угідь та малих річках [Електронний документ] / О. Гуцал. – Режим доступу: <http://uarivers.net>
43. Розбудова екомережі України: програма розвитку ООН. Проект «Екомережі» : зб. наук. праць ; наук. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко. – Київ, 1999. – 127 с.
44. Руководящие принципы формирования Общеввропейской экологической сети : сб. науч. материалов ; под ред. Н.А. Соболева. – М. : ЦОДП, 2000. – Вып. 4: Информ. материалы по эколог. сетям. – 32 с.
45. Система категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації / [уклад. : Т.Л. Андриєнко (голов. ред.), В.А. Онищенко, М.Л. Клестов та ін.]. – К. : Фітосоці-оцентр, 2001. – 60 с.
46. Створення об'єктів і територій природно-заповідного фонду [Електронний документ] / І.Ю. Парнікоза, О.В. Василюк. – Режим доступу: <http://pgrroda.in.ua>
47. Стеценко М. До питання удосконалення системи управління установами природно-заповідного фонду України / М. Стеценко // Рідна природа. – 2008. – С. 8-10.
48. Сучасна наука природно-заповідної галузі: від ідеї до практики / М.П. Стеценко, С.Ю. Попович // Заповідна справа в Україні на межі тисячоліть (сучасний стан, проблеми і стратегія розвитку). – Канів, 1999. – С. 200-208.
49. Тарасова О.С. Перспективи використання системного планування у заповідній справі в Україні / О.С. Тарасова // Наукові записки НаУКМА. – Т. 106.– 2010. – С. 66-70.
50. Формування національної екологічної мережі та розвиток туризму / Всеукраїнська екологічна ліга, Центр екологічної освіти та інформації ; упоряд. Т.В. Тимочко. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2009. – 28 с.
51. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
52. Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А. Акімова – К. : Глобалконсалтинг, 2009.– 600 с.
53. Цуканова Г.О. Регіональні ландшафтні (природні) парки в Європі та Україні / Г.О. Цуканова // Заповідна справа в Україні. – Т.8. – Вип. 1. – 2002. – С. 18-25.
54. Шлапак А.В. Реформування фінансово-економічного механізму управління природно-заповідним фондом / А.В. Шла-пак // Механізм регулювання економіки. – 2005. – № 4. – С. 51-62.
55. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Науковий та методичний контекст концепції стратегії розвитку природно-заповідної справи / Ю.Р. Шеляг-Сосонко, С.Ю. Попович // Заповідна справа в Україні. – 2002. – Вип. 1. – С. 1-14.
56. Шеляг-Сосонко Ю.Р. Концепция, методы и критерии создания экосети Украины / Ю.Р. Шеляг-Сосонко, М.Д. Гро-дзинский, В.Д. Романенко. – Киев. : Фитосоциоцентр, 2004.– 144 с.
57. Щепанський Є.В. Світовий досвід організації туристично-рекреаційної діяльності [Електронний документ] / Є.В. Ще-панський // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. – Режим доступу: www.univer.km.ua
58. Шищенко П.Г. Принципи та методи ландшафтного аналізу в регіональному проектуванні / П.Г. Шищенко. – К. : Фітосоціоцентр, 1999. – 283 с.

13. Інформаційні ресурси

<https://ecologyknu.wixsite.com/ecologyknu/untitled-cliyat>
<http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/3369/1/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%92%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B0.pdf>
file:///E:/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B8/%D0%A0%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%87%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B8/wwf_ua_rappam_book_3.pdf
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/16121/1/%D0%A0%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%20%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%96%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2.%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B9.pdf>
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5225/1/%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%95%D0%94%D0%96%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2%20%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%9D%D0%9E-%D0%97%D0%90%D0%9F%D0%9E%D0%92%D0%86%D0%94%D0%9D%D0%9E%D0%87%20%D0%A1%D0%A4%D0%95%D0%A0%D0%98.pdf>